

## POSTANOWIENIE

Dnia 25 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W.

przy uczestnictwie M. N. i A. N.

o wpis,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 stycznia 2017 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w B.

z dnia 3 września 2015 r., sygn. akt II Ca [...],

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi  
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania, pozostawiając  
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania  
kasacyjnego.**

## UZASADNIENIE

Wnioskodawca - Zakład Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w W. Oddział w B. wniósł o dokonanie w dziale IV księgi wieczystej KW Nr [...], na prawie użytkowania wieczystego przysługującego co do ½ części małżonkom A. i M. N. w ustawowej wspólności majątkowej, wpisu hipoteki przymusowej w kwocie 88.433,18 zł na rzecz wnioskodawcy tytułem zabezpieczenia wierzytelności

obejmujących zaległe składki z tytułu ubezpieczeń społecznych, za oznaczone okresy wskazane we wniosku, wraz z odsetkami za zwłokę.

Sąd Rejonowy w B. postanowieniem z dnia 15 grudnia 2014 r., po rozpoznaniu sprawy na skutek wniesienia skargi od postanowienia referendarza Sądu Rejonowego w B. z dnia 24 września 2014 r., oddalił wniosek. Postanowieniem z dnia 3 września 2015 r. Sąd Okręgowy w B. oddalił apelację wnioskodawcy.

Podstawa faktyczna i prawna rozstrzygnięć sądów obu instancji była zgodna. Ustalono, że w księdze wieczystej nr [...] wpisane jest prawo użytkowania wieczystego co do ½ części na rzecz małżonków A. i M. N. w ustawowej wspólności. Wnioskodawca jako podstawę wpisu przedstawił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 7 maja 2014 r. stwierdzającą, że M. N. jest dłużnikiem wnioskodawcy z tytułu zaległych składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych co do oznaczonych kwot za oznaczone terminy oraz decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 czerwca 2014 r., określającą A. N. jako adresatkę, w której wskazano, że M. N. jest dłużnikiem wnioskodawcy z tytułu zaległych składek co do oznaczonych kwot za oznaczone terminy, a małżonek dłużnika ponosi odpowiedzialność z majątku wspólnego. Sąd drugiej instancji wskazał, że przepisy dotyczące odpowiedzialności małżonka z majątku wspólnego nie zwalniają wierzyciela od uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom, a hipoteka przymusowa może być wpisana do księgi wieczystej tylko na podstawie dokumentu wystawionego przeciwko wszystkim współwłaścicielom nieruchomości. Takim dokumentem powinien być w okolicznościach sprawy administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony na podstawie art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Przepis ten określa sposób włączenia do postępowania egzekucyjnego małżonka nie będącego zobowiązanym, którego prawa są dotknięte tym postępowaniem, zatem powinien mieć zapewnione warunki ochrony swoich interesów. Przepisy art. 29 § 1 Ordynacji podatkowej w zw. z art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych dotyczące odpowiedzialności współmałżonka dłużnika nie kreują po jego stronie długu, tylko nakazują mu znosić postępowanie egzekucyjne z majątku wspólnego. Wnioskodawca nie przedstawił

takiego tytułu, gdyż brak w sentencji decyzji adresowanej do uczestniczki odniesień do jej odpowiedzialności oznacza, iż nie można uznać decyzji za wydaną w stosunku do niej. Sąd odwołał się do, ugruntowanego jego zdaniem, stanowiska orzecznictwa w myśl którego hipoteka przymusowa pełni rolę szczególnego środka egzekucyjnego w szerokim znaczeniu, gdyż zmierza do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego przez zabezpieczenie interesów fiskalnych, zatem wierzyciel powinien dysponować tytułem prawnym wymaganym dla wszczęcia i prowadzenia egzekucji. Przemawiać to ma za przyjęciem, że podstawę wpisu hipoteki przymusowej powinien stanowić taki sam tytuł jak uprawniający do prowadzenia egzekucji. Z tych względów stwierdził, że brak podstaw do dokonania wpisu w księdze wieczystej.

Wnioskodawca złożył skargę kasacyjną od postanowienia sądu drugiej instancji w całości. Skarga, oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398<sup>3</sup> § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), zarzuca uchybienie:

- art. 110 pkt 3 u.k.w.h. poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że decyzja ustalająca wysokość zadłużenia nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej spłatę na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej;
- art. 26 ust. 3, ust. 3a, ust. 3c i ust. 4 u.s.u.s. poprzez błędną wykładnię prowadzącą do wniosku, że decyzje doręczone małżonkom w niniejszej sprawie nie mogą stanowić podstawy wpisu hipoteki przymusowej;
- art. 27c u.p.e.a. w zw. z art. 29 § 1 o.p. w zw. z art. 31 u.s.u.s. poprzez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że do uzyskania wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością majątkową małżeńską niezbędne jest uzyskanie przez wierzyciela administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom;
- art. 107 § 1, art. 28 i art. 40 k.p.a. w zw. z art. 123 u.s.u.s. oraz art. 29 § 1 o.p. poprzez błędną wykładnię, a w konsekwencji uznanie, że decyzja o wysokości zadłużenia uczestnika postępowania powinna zawierać w sentencji rozstrzygnięcie co do odpowiedzialności uczestniczki.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 110 pkt 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2016, poz. 790 ze zm.) - dalej jako: u.k.w.h., który w relewantnym zakresie nie uległ zmianie, hipotekę przymusową można uzyskać także na podstawie decyzji administracyjnej, o ile przepisy szczególne tak stanowią, chociażby decyzja nie była ostateczna. W myśl art. 26 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2016, poz. 963 ze zm.) - dalej jako: u.s.u.s., który w relewantnym zakresie także nie uległ zmianie, dokumenty stwierdzające istnienie należności z tytułu składek oraz jej wysokość wystawione przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych są podstawą wpisu hipoteki do księgi wieczystej nieruchomości stanowiącej własność zobowiązanego. Zakładowi przysługuje, dla zabezpieczenia należności z tytułu składek, hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Podstawą ustanowienia hipoteki przymusowej jest doręczona decyzja o określeniu wysokości należności z tytułu składek, o odpowiedzialności osoby trzeciej (ust. 3). Przedmiotem hipoteki przymusowej może być nieruchomość stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka (ust. 3a), użytkowanie wieczyste wraz z budynkami i urządzeniami na użytkowanym gruncie stanowiącymi własność użytkownika wieczystego lub udział w tym prawie (ust. 3b pkt 1). Mimo pominięcia w ust. 3b pkt 1 praw współużytkowania wieczystego i współwłasności stanowiących składniki majątku wspólnego dopuszczalność obciążenia ich hipoteką nie budzi wątpliwości. Do hipoteki przymusowej określonej w ust. 3a i 3b stosuje się odpowiednio przepisy o hipotece na nieruchomości (ust. 3c), a do hipoteki, o której mowa w ust. 3-3c, z uwzględnieniem ust. 5, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja podatkowa, dotyczące hipoteki przymusowej (ust. 4). Do składek na Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Emerytur Pomostowych oraz na ubezpieczenie zdrowotne w zakresie m.in. ich poboru, egzekucji, dokonywania zabezpieczeń na wszystkich nieruchomościach, ruchomościach i prawach zbywalnych dłużnika, odpowiedzialności osób trzecich stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące składek na ubezpieczenia społeczne (art. 32). Do należności z tytułu składek odpowiednio stosuje się oznaczone przepisy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (dalej jako: o.p.), w tym art. 26 i art. 29 § 1 i 2, które

stwierdzają, że podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za podatki wynikające ze zobowiązań podatkowych, a w przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka.

Tak ukształtowane relacje między przepisami wskazanych ustaw, rodzaj odesłań oraz zmiany stanu prawnego legły u podstaw rozbieżności orzecznictwa dotyczących m.in. podstawy wpisu hipoteki mającej obciążać nieruchomości stanowiącą składnik majątku wspólnego w sytuacji, gdy zobowiązanym (dłużnikiem) jest jeden z małżonków. W szczególności dotyczyły one problemu doręczania decyzji o określeniu wysokości należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, gdyż art. 26 ust. 3 u.s.u.s. wprowadzający wymóg doręczenia decyzji stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej, nie wskazuje wprost komu decyzja powinna być doręczona, tj. czy tylko zobowiązanemu, czy także jego małżonkowi. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, (OSNC 2005, nr 3, poz. 43) dzieląc uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03 (Biul. SN 2004, nr 2, poz. 4) stwierdził, że ustanowienie hipoteki przymusowej zabezpieczającej należności składkowe Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na nieruchomości stanowiącej majątek wspólny zobowiązanego i jego małżonka na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego nie wymaga wystawienia go na oboje małżonków, bowiem na tym etapie postępowania nie zachodzi potrzeba udzielenia małżonkowi ochrony prawnej w postaci umożliwienia zakwestionowania decyzji przez jej doręczenie. Sytuację prawną małżonka określać miał brak jego osobistej odpowiedzialności, wynikającej z nieistnienia zobowiązania pomiędzy nim a ZUS, oraz swego rodzaju rzeczowa odpowiedzialność aktualizująca się dopiero w postępowaniu egzekucyjnym. Przyjął, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej kaucyjnej jest decyzja określająca zakres zobowiązania, która nie podlega doręczeniu w stosunku do małżonka. Odmienne stanowisko, oparte na uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 (OSNC 2004, nr 12, poz. 191), w myśl którego podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka nie może być administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko podatnikowi a tylko na oboje małżonków.

Podobnie w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2004 r., III CZP 121/03 (Biul. SN 2004, nr 2, poz. 6) przyjęto, że decyzja ustalająca wysokość należności z tytułu składek, doręczona zobowiązanemu, nie może stanowić podstawy wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka. Uzupełniono je wskazując, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, doręczona dłużnikowi po zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 131, poz. 1075), nie stanowi podstawy wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2013 r., III CSK 69/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 93). Odwołano się przy tym do poglądu, że hipoteka przymusowa stanowi szczególny środek egzekucyjny w szerokim znaczeniu, zmierza do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego, zatem mimo że postępowanie o jej ustanowienie nie jest sposobem egzekucji powinno być traktowane jak postępowanie egzekucyjne. W postanowieniach z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12 (OSNC-ZD 2014, nr 1, poz. 20), z dnia 24 października 2013 r. IV CSK 7/13 (nie publ.) Sąd Najwyższy stwierdził, że hipoteka przymusowa może być wpisana tylko na podstawie dokumentu, który jest wystawiony przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości, a dokumentem takim jest również nie ostateczna decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych określająca wysokość zobowiązania dłużnika z tytułu składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Do kontrowersji tych odniósł się Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 10 października 2014 r., III CZP 28/14 (OSNC 2015, nr 2, poz. 14) stwierdzając, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ustalająca wysokość należności z tytułu składek może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka tylko wtedy, gdy została doręczona obojgu małżonkom. Wyjaśnił, że na skutek zniesienia podziału hipoteki przymusowej na kaucyjną i zwykłą zdezaktualizowały się argumenty uzasadniające rozstrzygnięcie podjęte w uchwale składu siedmiu

sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04. Wskazał, że w postępowaniu przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych w zakresie doręczeń mają zastosowanie - na podstawie odesłania przewidzianego w art. 123 u.s.u.s. - przepisy art. 28 i 40 k.p.a., bowiem ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nie zawiera własnej regulacji i nie odsyła - co wynika z art. 31 u.s.u.s. - do art. 133 i 145 o.p. Również obecnie, w myśl art. 26 ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., doręczona decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, stanowi podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej. Odmienne wykładnia prowadziłaby do pozbawienia znaczenia prawnego art. 26 ust. 3 i 3a pkt 2 u.s.u.s. Stanowisko wynikające z tej uchwały jest w pełni akceptowane w obecnej judykaturze (por. nie publikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2015 r., IV CSK 118/15, IV CSK 119/15, z dnia 14 stycznia 2016 r., IV CSK 154/15, IV CSK 205/15, z dnia 20 stycznia 2016 r., IV CSK 133/15, z dnia 19 maja 2016 r., IV CSK 544/15, z dnia 7 września 2016 r., IV CSK 713/15, z dnia 16 września 2016 r., IV CSK 781/15). Przyjmuje się w szczególności, że hipoteka przymusowa jest środkiem zabezpieczenia wierzytelności, a nie środkiem egzekucyjnym, gdyż nie zmierza do zaspokojenia wierzyciela i nie warunkuje wszczęcia egzekucji z nieruchomości. Ustanowienie hipoteki nie określa sposobu egzekucji, tylko zabezpieczenie wykonania zobowiązania. Podkreśla się, że hipoteka przymusowa jest środkiem zabezpieczenia wierzytelności, a postępowanie wieczysto-księgowe o wpis hipoteki ma charakter rozpoznawczy i nie stosuje się do niego przepisów o postępowaniu egzekucyjnym. Zgodnie z art. 40 § 1 k.p.a., pisma doręcza się stronie, a jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek (art. 28 k.p.a.). Stroną w rozumieniu tego przepisu jest także małżonek dłużnika, gdyż ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową stanowi ingerencję w jego prawa, gdyż wiąże się z odpowiedzialnością majątkiem wspólnym za zobowiązania dłużnika (art. 29 § 1 o.p. w zw. z art. 31 u.s.u.s.). Przewidziane w art. 23 ust. 3 u.s.u.s. wymaganie doręczenia decyzji stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej dotyczy zatem również małżonka dłużnika. Judykatura odnosząc się do kwestii doręczeń decyzji

stanowiących podstawę wpisu w judykaturze przyjęła, że kognicja sądu wieczysto-księgowego obejmuje ustalenie, czy doręczenie nastąpiło w sposób prawidłowy, ale poza nią pozostaje badanie czy w zakresie doręczenia zastępczego adresat o nadejściu przesyłki wiedział i czy mógł ją odebrać (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2014 r., I CSK 289/13, OSNC 2015, nr 2, poz. 26).

Nieprawidłowe jest zatem stanowisko Sądu drugiej instancji, odwołujące się do art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz.1619 ze zm.). Przepis ten wskazuje, że tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków, jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka jak i z ich majątków osobistych, zatem nie ma zastosowania do środków zabezpieczenia. Hipoteka przymusowa, której podstawę wpisu stanowi tytuł wymieniony w art. 110 pkt 3 u.k.w.h., zabezpiecza wierzytelności, które wprawdzie uprawdopodobniono w chwili wydania tego tytułu, ale nie potwierdza ich istnienia tak jak norma indywidualno-konkretna wyrażona w tytule wykonawczym. Podkreślić należy, że ściśle powiązanie hipoteki przymusowej z postanowieniem zabezpieczającym, stanowiącym podstawę jej wpisu, uzasadniają cel zabezpieczenia, ograniczenie jego funkcji do ochrony konkretnego zobowiązania, wreszcie uzależnienie przymusowego wykonania (egzekucji) dopiero od treści ostatecznych rozstrzygnięć zapadłych w sprawie, w której udzielono zabezpieczenia.

W tym stanie rzeczy chybione jest stanowisko sądu drugiej instancji o istnieniu podstawy normatywnej dla wymagania przedstawienia przy wniosku o wpis hipoteki zabezpieczającej tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko obojgu małżonkom albo decyzji stwierdzającej wprost w sentencji odpowiedzialność współmałżonka osoby zobowiązanej. Niemniej podkreślić należy, że zakres kwotowy i przedmiotowy zobowiązania wskazanego w decyzji doręczonej małżonkowi nie musi być tożsamy, ale powinien pokrywać przynajmniej z częścią zobowiązania określonego w decyzji doręczonej dłużnikowi. Zabezpieczona hipotecznie wierzytelność musi być bowiem oznaczona jednoznacznie nie tylko co do sumy pieniężnej ale i podstawy.

Uzasadniona podstawa skargi kasacyjnej w zakresie wskazującym na naruszenie przez błędną wykładnię art. 110 pkt 3 u.k.w.h., art. 26 ust. 3, ust. 3a pkt 2, ust. 3c i ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, art. 107 § 1, art. 28 i art. 40 § 1 k.p.a. w zw. z art. 123 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 29 § 1 Ordynacji podatkowej potwierdza ponadto trafność zarzutu niewłaściwego zastosowania art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji w zw. z art. 29 § 1 ordynacji podatkowej i art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Naruszenie wskazanych przepisów uzasadnia podstawę kasacyjną określoną art. 398<sup>3</sup> § 1 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398<sup>15</sup> § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398<sup>21</sup> i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.